

บทบาทคณะสงฆ์ไทยในกระบวนการพัฒนาทางการเมือง: ศึกษาวิเคราะห์
เนื้อหาแถลงการณ์คณะสงฆ์ พ.ศ. 2456-ปัจจุบัน
The Role of Thai Sangha in the Process of Political Development:
Study Content Analysis Sangha Statement 1913- Present

ดำรงศักดิ์ เกตุแก้ว
Dumrongsak Ketkaew
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
Ramkhamhaeng University

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) พัฒนาการที่เป็นจุดเชื่อมโยงของรัฐกับพุทธศาสนาต่อกระบวนการพัฒนาการเมืองไทยที่ปรากฏในเนื้อหาแถลงการณ์คณะสงฆ์ 2) บทบาทคณะสงฆ์ที่ปรากฏในเนื้อหาแถลงการณ์ และ 3) ความสอดคล้องบทบาทคณะสงฆ์ทางการเมืองกับพระธรรมวินัย เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเอกสารชั้นต้น คือ “แถลงการณ์คณะสงฆ์ ปี พ.ศ. 2456 – ปัจจุบัน โดยผู้วิจัยใช้แนวคิดของชัยอนันต์ สมุทรวณิช ที่อธิบาย “กระบวนการในการใช้อำนาจของชนชั้นปกครองในอดีตที่ผ่านมาของประเทศไทย เป็นการสื่อสารการใช้อำนาจที่ต้องการถ่ายทอดลงสู่ผู้ถูกปกครองที่ผ่านความเชื่อถือศรัทธาที่ประชาชนส่วนใหญ่มอบความไว้วางใจ คือ “คณะสงฆ์” ที่รัฐใช้เป็นฐานอำนาจของผู้ทรงไว้ซึ่งศีลธรรม และผู้มีปัญญา ซึ่งทั้งสองชนชั้นมีความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรต่อกัน หรือ การเอื้อเฟื้อในประโยชน์ซึ่งกันและกันที่บทบาทของคณะสงฆ์ไทยกับอำนาจที่ผู้วิจัยตีความว่า “เป็นบทบาทในการให้คำปรึกษา” กับรัฐในเหตุการณ์บ้านเมือง ที่รัฐต้องการคำแนะนำ การให้คำปรึกษา และรัฐเป็นผู้ใช้อำนาจทางการเมือง

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า 1) พัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับศาสนาที่ปรากฏในเนื้อหาแถลงการณ์คณะสงฆ์แบ่งได้เป็น 4 ยุค (1) ยุคการก่อกำเนิดรัฐ จนถึง กรุงธนบุรี (2) สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นในรัชกาลที่ 1-4 (3) รัชกาลที่ 5-7 เริ่มปรับเปลี่ยนมาเป็นยุคสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากชาติ ตะวันตก (4) ยุคต้นหลังจาการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ระบอบการปกครองประชาธิปไตย รัชกาลที่ 8. 2) บทบาทของคณะสงฆ์ที่ปรากฏในเนื้อหาแถลงการณ์ (1) บทบาทบริหารกิจการพระพุทธศาสนาเป็นการทำหน้าที่ตามบทบาทที่ปรากฏในพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ และ (2) บทบาททางการเมือง (อำนาจแฝง) ประกอบด้วย บทบาทในการจรรโลงสถาบันพระมหากษัตริย์ และ บทบาทในกระบวนการพัฒนาทางการเมืองที่ไม่สามารถที่จะแยกกิจกรรมในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ควบคู่ในทางการเมืองและ 3) ความสอดคล้องกับพระธรรมวินัยที่สังคมไทยยังต้องการหลาย ๆ สถาบันมาร่วมกันพัฒนาสู่รัฐแห่งประชาธิปไตยที่มีความเป็นธรรมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: บทบาทคณะสงฆ์ไทย, การพัฒนาทางการเมือง, แถลงการณ์คณะสงฆ์

Abstract

This aims to study 1) develop power relations between states and religions which appears in the content of the Sangha statement 2) the role of the clergy that appear in the content of the event and 3) the consistency of the political clergy role with the Dharma discipline. This article is qualitative research, by studying the original document, "The Sangha Statement, Year 1913 – present. By the researcher using the concept of Chai-Anan Samutvanich described "the process of using the power of the former ruling class of the Thai state is the communication of the use of power that needs to be transmitted to the rulers who have faith in the faith that most people trust. The state used to be the power of the moral and the wise in which both classes have a friendly relationship or generosity in the mutual benefit of the role of the Thai

clergy and the power that the researchers interpret as "As a role in counseling" with the state in the country event which the state needs advice suggestion and the state is a political power user

The results of the data analysis showed that 1) develop power relations between states and religions that appear in the content of the Sangha statement can be divided into 4 periods (1) the era of the birth of the state to Thon Buri. (2) early Rattanakosin period in the reign of 1-4. (3) reigns 5-7, that began to be transformed into a modern era that was influenced by western nations, (4) early age after the change of rule from absolute rights to the democratic regime of King Rama VIII. 2) the role of the clergy in the statement, (1). the role of Buddhist affairs administration is to act according to the roles that appear in the Sangha administration act and (2) the political role (latent power) consists of the role to sustain the monarchy and the role in the political development process that is unable to separate the economic and social 3) the consistency of the political clergy role with the Dharma discipline Thai society still needs. many institutions come together to develop into a democratic state with sustainable fairness.

Keywords: Role of Thai Sangha, Political Development, Sangha Statement

Received: 2019-06-02

Revised: 2019-12-22

Accepted: 2020-03-12

บทนำ

การกำเนิดพุทธะได้นำมาซึ่งพุทธศาสนาเป็นกลจักรวงล้อแห่งธรรมได้ขับเคลื่อนสรรพสิ่งในหลายมิติ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สำคัญของชนชาติในทวีปเอเชีย ซึ่งมีบทบาทและมีอิทธิพลสำคัญยิ่งต่อการศึกษา สังคม จิตวิทยา เศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งได้สะท้อนผ่านแง่มุมมองทางด้านปรัชญา พิธีกรรม ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีปฏิบัติของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนที่ยึดถือหลักปฏิบัติ (Schechter, 1967) และประเทศไทยนับได้ว่าเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมากถึงอัตราเฉลี่ย 94.6% ของคนไทยทั้งประเทศ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554) อดีตที่ผ่านเมื่อวิเคราะห์อิทธิพลพระพุทธศาสนาผ่านทางสังคมไทยจะพบว่า พระสงฆ์กับชาวบ้านมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันเป็นระยะเวลายาวนานมากกว่า 700 กว่าปี บทบาทและความสำคัญของพระสงฆ์ในฐานะปัจเจก และองค์กรสามารถวิเคราะห์ได้จากความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับนักปกครอง พระสงฆ์เป็นผู้ที่พุทธศาสนิกชนยอมรับความประพฤติว่าเป็นแบบอย่างที่ดีของคนในสังคม พระสงฆ์จึงได้รับการคาดหวังจากสังคมว่าควรประพฤติตนสอดคล้องกับพระธรรมวินัย (ปฐมรัตน์ สุขขียามานนท์, 2561) อดีตที่ผ่านมาพระสงฆ์จึงทำหน้าที่สำคัญในฐานะเป็นที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ และบางครั้งสามารถนำเสนอทางเลือกของการตัดสินใจของกษัตริย์ และบางครั้งสามารถนำเสนอทางเลือกของการตัดสินใจของกษัตริย์ ซึ่งพระสงฆ์เป็นแกนกลาง ในการเชื่อมทั้งผู้ปกครองและประชาชนให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขบนพื้นฐานของการนำเสนอหลักการทางพระพุทธศาสนา (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2557)

ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาสู่การปกครองแบบประชาธิปไตย ของฝ่ายอาณาจักรที่นำโดย “คณะราษฎร” เป็นการพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมให้ออกจากศูนย์อำนาจการเมืองการปกครอง ของกษัตริย์ไปสู่การมีสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชน โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด การเคลื่อนไหวของกลุ่มคณะสงฆ์ในนาม “คณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนา” (แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่มที่ 20 (2475)) ก็น่าจะนับได้ว่าเป็นการอภิวัฒน์สยามในฝ่ายศาสนจักร เพราะผลสำเร็จจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มคณะสงฆ์ดังกล่าวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอำนาจการเมืองการปกครองครั้งสำคัญภายในศาสนจักร เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการยกเลิกระบบการปกครองคณะสงฆ์แบบรวมศูนย์อำนาจที่อยู่กับมหาเถรสมาคมตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ซึ่งใช้มาตั้งแต่

ครั้งสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เปลี่ยนไปเป็นการจัดรูปแบบการปกครองใหม่ ด้วยการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ขึ้นมาใช้บังคับแทน (แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่มที่ 21 (2476) โดยมีการแบ่งอำนาจออกเป็นสังฆสภาสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ตามแบบอย่างฝ่ายอาณาจักรที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้แบ่งอำนาจอธิปไตยออกเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ

โดยชี้ให้เห็นว่าตนเองมีศักยภาพเพียงพอในการเป็นผู้นำชุมชนของตนเองโดยไม่ต้องหวังพึ่งพิงแต่ราชการ แนวความคิดคณะสงฆ์ทั้งสองกลุ่มเห็นว่า คณะสงฆ์ไม่ได้แยกจากชุมชน และโลกธรรมมิได้แยกจากกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการเมืองจึงหมายถึงสิ่งที่เข้ามาอยู่ในชีวิตประจำวันของประชาชนตลอดเวลาเพราะถ้าเราอ่อนไปตั้งแต่การเกิดของเราการดำเนินชีวิตตั้งแต่เล็กจนโต เราต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระการตั้งชื่อ การเรียน พระพุทธศาสนา กิจกรรมพิธีกรรมต่างๆซึ่งล้วนแล้วแต่ขาดคณะสงฆ์มิได้ และรัฐยังเป็นผู้นำเข้ามาสู่ชีวิตประชาชน และคณะสงฆ์ ในรูปแบบของเศรษฐกิจ การศึกษา สวัสดิการสังคมพระคณะสงฆ์ก็เป็นบุคคลธรรมดาทั่วไปเหมือนกันได้รับผลต่างเหมือนกันจากรัฐแต่อยู่ในฐานะที่แตกต่างกันและก็เห็นด้วยว่าคณะสงฆ์มีความเชื่อมโยงกับการเมือง ดังนั้นการจะตัดคณะสงฆ์ออกจากการเมืองเป็นเรื่องที่สังคมไทยมองว่าการเมืองเป็นเรื่องของ “อำนาจ” เป็นเรื่องของ “การต่อสู้แย่งชิงผลประโยชน์” สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยหนุนสู่ความขัดแย้งนานัปการ การที่คณะสงฆ์จะเข้าไปมีบทบาทหรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองไม่ว่าจะใน ลักษณะใดก็ตามจึงเป็นสิ่งที่สังคมไทยพยายามท้วงติงเพราะว่ามีความเกี่ยวข้องกับการเมืองมากเกินไป เช่นการชุมนุมประท้วงของคณะสงฆ์ การเรียกร้องให้พระพุทธศาสนาเป็น ศาสนาประจำชาติลักษณะในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมือง การใช้ถ้อยคำ กริยามารยาทอันพุทธศาสนิกชนแลเห็น ของคณะสงฆ์รูปนั้น ๆ ที่ได้แสดงทัศนคติเกี่ยวกับการเมือง ตลอดจนการเอาตนเข้าไปร่วมในกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการเมืองแต่ปัญหาการที่สังคมยังไม่ได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และความจำเป็นของคณะสงฆ์ในการเข้าไปยุ่งเกี่ยว กับการเมืองนั้นให้ชัดเจนเพียงพอ สังคมจะต้องตีความถึงเรื่องการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองของคณะสงฆ์ให้ตรงกันเสียก่อนด้วยว่า หมายความว่าอย่างไรภารกิจหน้าที่ที่คณะสงฆ์มีการเผยแผ่ธรรมและขัดเกลาสมาชิกของสังคม คณะสงฆ์ จำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมและการเมือง ด้วยเหตุแห่งปัจจัยดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทคณะสงฆ์กับกระบวนการพัฒนาการเมืองที่มีสอดแทรกกับสังคมไทยมาเนิ่นนาน ที่บทบาทคณะสงฆ์มีความเป็นกลางที่จะแสดงธรรมเพื่อมุ่งประโยชน์สุขของประชาชน มิใช่เพื่อมุ่งให้เกิดประโยชน์ส่วนตัว แก่บุคคล กลุ่มคน หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ดังเช่นอดีตที่ได้มีคณะสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาการเมืองในแบบจารีตไปสู่การเมืองที่มีความสมสมัย หรือการเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาการเมืองของรัฐสยามที่ผ่านมา

สิ่งสำคัญที่จะมีส่วนสนับสนุนให้สามารถตอบปัญหาเกี่ยวกับข้อจำกัดทางการเมืองคณะสงฆ์ดังกล่าวได้ คือการเรียนรู้ประวัติศาสตร์การแสดงบทบาทของคณะสงฆ์ที่มีต่อกระบวนการพัฒนาการเมือง ซึ่งสามารถอธิบายและวิเคราะห์การแสดงบทบาทนั้นในแต่ละช่วงเวลาผ่านหลักฐานหรือเอกสารทางประวัติศาสตร์ (Historical document) ให้เห็นถึงพัฒนาการของบทบาททางการเมืองของคณะสงฆ์ที่มีต่อกระบวนการพัฒนาการเมือง และสะท้อนการแสดงบทบาทของบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน สังคม สถาบันต่าง ๆ ของรัฐไทยในสมัยใหม่ ดังนั้นกระบวนการศึกษาบทบาทคณะสงฆ์ในทางการเมืองโดยเฉพาะด้านการพัฒนาการเมืองนั้น คณะสงฆ์ควรแสดงออกอย่างไร ผลการศึกษาจะเป็นเหตุผลหนึ่งที่สนับสนุนว่าบทบาทของคณะสงฆ์ในกระบวนการพัฒนาทางการเมืองนั้นคณะสงฆ์สามารถแสดงบทบาทได้เพียงใด โดยอาศัยหลักการตีความเพื่อทำความเข้าใจและการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ปัจจุบันว่าต้องเป็นบทบาททางการเมืองที่พึงประสงค์ และสอดคล้องกับปทัสถานทางสังคม และศึกษาว่าบทบาทของคณะสงฆ์ในการพัฒนาการเมือง (Political development) ที่ปรากฏในรูปนโยบาย กฎ คำสั่ง ประกาศ แถลงการณ์ต่าง ๆ นั้นสอดคล้องกับสถานการณ์และเจตคติของประชาชนอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการที่เป็นจุดเชื่อมโยงของรัฐกับพุทธศาสนาต่อกระบวนการพัฒนาการเมืองไทย ที่ปรากฏในเนื้อหาแถลงการณ์คณะสงฆ์พ.ศ. 2456 – ปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาบทบาทคณะสงฆ์ที่ปรากฏในเนื้อหาแถลงการณ์คณะสงฆ์พ.ศ. 2456 – ปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทคณะสงฆ์ตามธรรมเนียมและบทบาทกระบวนการในพัฒนาการเมืองไทยในปัจจุบัน

การทบทวนวรรณกรรม**แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง**

การศึกษาเรื่อง บทบาทคณะสงฆ์ไทยในกระบวนการพัฒนาทางการเมือง : ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาแถลงการณ์คณะสงฆ์ พ.ศ. 2456-ปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็นหัวข้อ ดังนี้

1) แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการเมือง

แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการเมืองเป็นกระบวนการความสัมพันธ์ที่แยกจากกันไม่ได้ ดังนั้นในประเด็นนี้ผู้วิจัยขอสรุปพัฒนาการความสัมพันธ์ที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญในกระบวนการเมืองการปกครองที่แสดงให้เห็น ถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างรัฐในที่นี้ไม่ได้หมายถึงพระมหากษัตริย์เพียงอย่างเดียวอาจหมายถึงผู้ปกครอง ด้วยดังนั้นรายละเอียดของพื้นฐานแนวคิดดังกล่าวจะมีพัฒนาการ ดังมีรายละเอียด ดังนี้

1.1) ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการเมือง: ธรรมราชา (สมัยสุโขทัย-พ.ศ.2475)

ความคิดเกี่ยวกับรัฐไทยสังคมโบราณ เริ่มตั้งแต่สังคมสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ มีความผูกพันกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในหนังสือไตรภูมิพระร่วงที่บันทึกลงในหนังสือสมัยสุโขทัย มีความเชื่อที่สำคัญในหนังสือเล่มนี้ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิ อันเป็นความเชื่อในเรื่องรัฐที่ปราศจากอาณาเขตที่ชัดเจนแน่นอน พระมหากษัตริย์ทรงเปรียบเหมือนพระโพธิสัตว์ ที่ส่งสมบุญบารมีมามากมายในอดีตชาติ อำนาจในการปกครองดินแดนต่าง ๆ จึงเปรียบเสมือนการเผยแพร่พระบรมโพธิ์สมภารของพระโพธิสัตว์ จึงทำให้เกิดความเชื่อว่าพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์จะปกคลุมแผ่ไพศาลออกไปทั่วพระราชอาณาจักรโดยไม่มีขอบเขต (พิพัฒน์ พสุธารชาติ, 2545, หน้า 254) ธรรมราชาเป็นกษัตริย์ในอุดมคติของพระพุทธศาสนา แนวคิดเรื่องธรรมราชาปรากฏอยู่ในจกัถวัตตีสสูตร ในพระสูตรนี้พระพุทธเจ้าตรัสว่า "พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้งสี่ล้อมรอบ เป็นผู้พิชิต" พระภิกษุรูปหนึ่งทูลถาม พระพุทธเจ้าว่า เมื่อพระราชอำนาจเป็นใหญ่ในแผ่นดินแล้ว จะมีอะไรยิ่งใหญ่ไปกว่าพระราชอำนาจหรือไม่พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า ธรรมเป็นสิ่งที่ใหญ่กว่าพระราชอำนาจ คำถามนี้เกี่ยวกับขอบเขตการใช้อำนาจของพระราชอำนาจ กล่าวคือ เมื่อพระราชอำนาจมีพระราชอำนาจมากที่สุดในแผ่นดิน อะไรเล่าจะเป็นเครื่องกำกับการใช้อำนาจมิให้เกินเลยไปจนกลายเป็นทรราช คำตอบของพระพุทธเจ้าก็คือว่าธรรมเป็นเครื่องกำกับการใช้พระราชอำนาจของพระราชอำนาจ พระราชาใช้พระราชอำนาจในรอบของธรรมนั้นคือ ราชธรรมกำกับการใช้พระราชอำนาจ (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2557)

1.2) ความสัมพันธ์ของรัฐสมัยใหม่: เสรีนิยมประชาธิปไตย (พ.ศ.2475-ปัจจุบัน)

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ประเทศไทยก้าวเข้าสู่การปกครอง ระบอบประชาธิปไตย อำนาจทางการเมืองได้เปลี่ยนจากเจ้าไปสู่คนกลุ่มใหม่ กล่าวคือ ข้าราชการ ทหารและข้าราชการพลเรือน กลุ่มอำนาจใหม่ทั้งสองกลุ่มได้ขัดแย้งกันจากนั้นก็นำไปสู่การก่อ รัฐประหารโดยคณะทหารในปี พ.ศ.2490 ซึ่งได้ทำลายอิทธิพลของกลุ่มพลเรือนลงอย่างหมดสิ้นและใน ปี พ.ศ.2501 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

ได้ทำรัฐประหารซึ่งสำคัญที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์การเมืองไทย เพราะการทำรัฐประหารครั้งนี้มีผลทำให้ การเมืองการปกครองไทยต้อง เข้าสู่รูปแบบของเผด็จการอำนาจนิยมจากนั้นประเทศไทยก็เข้าสู่เหตุการณ์การ ลุกฮือของประชาชนในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.1 516 ซึ่งเรียกว่า “วันมหาวิปโยค” และ รัฐประหารเมื่อ 6 ตุลาคม 2519 เป็นเหตุการณ์ที่รุนแรงทำให้เสียชีวิตและเลือดเนื้อเป็นจำนวนมาก และจากนั้นประเทศไทยก็เข้า สู่การปฏิรูปการเมืองในปี 2540 ภายหลังจากเหตุการณ์รัฐประหารเมื่อ 17 พฤษภาคม 2535 ซึ่งเรียกว่า “พฤษภา ทมิฬ” ผู้เขียนได้ลำดับเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ของบ้านเมือง เพื่อนำไปสู่การอธิบายท่าทีของรัฐที่มีต่อความเชื่อ ทางพระพุทธศาสนาในยุคนี้ ๆ กล่าวคือการเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองแต่ละครั้งส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนา อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะ การตีความหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างความชอบธรรมให้ ผู้ปกครองหรือรัฐ

2) บทบาททางการเมืองของสถาบันสงฆ์

สถาบันสงฆ์ในสมัยรัตนโกสินทร์มีความใกล้ชิดกับฝ่ายอาณาจักรมาตั้งแต่ระยะแรกของการสถาปนา กรุงเทพมหานครเป็นราชธานีแห่งใหม่ เนื่องจากสถาบันสงฆ์ที่ได้รับการฟื้นฟูภายหลังจาก การเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 2 ในสมัยธนบุรีนั้น กลับมาตกต่ำเสื่อมลงอีกในสมัยปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทำให้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราชต้องทรงทำการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์ใหม่อีก ครั้งตั้งแต่ต้นรัชกาลและ พระมหากษัตริย์องค์ต่อ ๆ มาที่ทรงเอาพระทัยใส่ในสถาบันสงฆ์ด้วยดีสืบต่อกันมาถึง ปัจจุบัน ขณะที่ในส่วนของพระมหากษัตริย์เองก็ทรงแสวงหาความชอบธรรมทางการเมืองผ่านทางพระพุทธศาสนา ด้วยเช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ไทยในอดีตที่ผ่านมา การปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่าง กันของสถาบันสงฆ์ และฝ่ายอาณาจักร ในรูปแบบ (1) พุทธศาสนาเป็นแหล่งที่มาของความชอบธรรมทางการเมือง และ (2) การใช้ พุทธศาสนาในการสนับสนุนนโยบายทางการเมือง

3) แนวคิดพัฒนาการเมือง

คำว่าพัฒนาการเมืองเป็นศัพท์ทางรัฐศาสตร์ที่เกิดขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง หลังจากที่ ประเทศเจ้าอาณานิคมได้ถอนกำลังออกไปจากประเทศที่ตนเคยเป็นเจ้าอาณานิคม มาก่อนเมื่อมีการถอนกำลัง ออกจากประเทศที่เคยตกเป็นเมืองขึ้น ประเทศผู้เคยตกเป็นอาณานิคมเหล่านั้นหลายประเทศกลับตกอยู่ใน สภาพสงครามกลางเมือง มีการสู้รบกันระหว่างฝ่ายต่าง ๆ จนนำไปสู่การแบ่งแยกดินแดน สิ่งซึ่งน่าสนใจว่า ก่อน เจ้าอาณานิคมถอนออกไปนั้นได้มีการร่างรัฐธรรมนูญและข้อตกลงต่าง ๆ ที่อ้างว่ามุ่งให้เกิดการพัฒนาทาง การเมืองแต่ทันทีที่ถอนกำลังออกไปกลับกลายเป็นการต่อสู้ระหว่างเผ่าพันธุ์ ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ ระหว่าง กลุ่มซึ่งมีศาสนาต่างกัน และระหว่างกลุ่มซึ่งมีความขัดแย้งทางการเมืองและอุดมการณ์ทางการเมืองที่ต่างกัน จึง มีการพยายามหาคำตอบจากปรากฏการณ์ดังกล่าวโดยนักรัฐศาสตร์ และสามารถสรุปได้ว่า ปรากฏการณ์ที่ เกิดขึ้นนั้นสะท้อนให้เห็นถึงความไม่เพียงพอของ การพัฒนาการเมือง หรือแม้แต่ในบางประเทศที่ไม่ตกเป็น เมืองขึ้นอย่างเช่น รัฐสยามหรือประเทศไทย แต่ก็ต้องตกอยู่ในสภาวะความยากลำบาก ต้องอดทนต่อแรงบีบคั้น จากประเทศเจ้าอาณานิคม จึงต้องมุ่งหาทางผ่อนปรนแรงบีบคั้นด้วยการเร่งพัฒนาการเมืองในแบบของประเทศ เจ้าอาณานิคมที่นานาประเทศต่างยอมรับว่ามีความทันสมัย ด้วยบริบททางการเมืองไทยในช่วง ปี พ.ศ.2456- ปัจจุบัน ที่จะศึกษาในครั้งนี้ เป็นช่วงเวลาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ถึง พระบาทสมเด็จพระภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ซึ่งเป็นช่วงของการพัฒนาการเมืองจากระบบการเมืองแบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์แบบสัมบูรณ์ ในรัฐจารีต ไปสู่ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยในรัฐสมัยใหม่ จึงมี ประเด็นที่เกี่ยวข้องจากการนิยามความหมายของนักรัฐศาสตร์ ว่าประเทศไทยได้ดำเนินการพัฒนาการเมือง ตาม ประเด็น ดังนี้ (1) การปฏิบัติหน้าที่สร้างรัฐประชาชาติ (2) การพัฒนาเงื่อนไขอันจำเป็นเบื้องต้นของการพัฒนา

เศรษฐกิจสมัยใหม่ (3) การพัฒนาการบริหารราชการและกฎหมาย (4) การพัฒนาสังคมไทยตามแนวตะวันตก และ (5) การสร้างระบอบประชาธิปไตย

4) แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะต้องเป็นเรื่องของกิจกรรมมิใช่ทัศนคติ ใช้กับบุคคลทั่วไปมิใช่ นักการเมืองหรือผู้นำทางการเมือง เพราะเป็นอาชีพที่ถือว่าเป็นเรื่องของการมีบทบาททางการเมือง การจะตัดสินใจว่าจะมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือมีบทบาททางการเมือง อาจถือว่าเป็นลักษณะ ของบุคคลนั้นกระทำอยู่ เช่น การเป็นสมาชิกพรรคไม่ได้ทางด้านการเมืองเป็นหลัก แต่มีหน้าที่ เพียงการไปสอดแนมหรือหาเสียงให้กับผู้สมัครบ้างเป็นครั้งคราวเท่านั้น จึงเรียกได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Huntington & Nelson, 1976) และจะต้องสะท้อน ลักษณะที่สำคัญที่ว่า (1) เป็นเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรมของพลเมืองเฉพาะบุคคล รวมถึงผู้ที่เฉื่อยชาต่อ กฎเกณฑ์ แต่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยอาชีพ รวมทั้งเจ้าหน้าที่รัฐบาล เจ้าหน้าที่พรรคการเมือง และพวกหัวคะแนน (2) เป็นกิจกรรมที่มีจุดมุ่งหมายที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการ เลือกตั้งของรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล และ (3) เป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในการ ปกครองโดยการกระทำกิจกรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ถูกต้องตามกฎหมายของพลเมืองที่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อเลือกกำหนดบุคคลในวงการ รัฐบาลหรือกดดันรัฐบาลให้กระทำตามที่กลุ่มนั้นต้องการ (Verba, S. & Nie, N. H., 1972) สอดคล้องกับแนวคิดของ สุจิต บุญบงการ (2542, หน้า 36-38) ที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ว่า (1) การมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความหมายในเรื่องของกิจกรรมมิใช่ทัศนคติ ไม่ใช่เป็นเรื่องของความคิด ความรู้สึกหรือความเชื่อ ทางเมือง แต่ยอมรับว่าทัศนคติทางการเมืองมีผลต่อรูปแบบหรือการแสดงออกของการมีส่วนร่วม ร่วมทางการเมือง ไม่ใช่เป็นกิจกรรม (2) การมีส่วนร่วมทางการเมือง ใช้กับบุคคลธรรมดาทั่วไป ส่วน นักการเมืองหรือผู้นำทางการเมืองนั้นถือว่าเป็นบทบาททางการเมือง (3) เป็นเรื่อง ของการแสดงออกเพื่อให้มีผลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลหรือผู้นำประเทศ และ (4) การมีส่วนร่วม ทางการเมืองอาจไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตัดสินใจของผู้นำหรือรัฐบาลแต่อย่างใด แม้ว่าผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองจะมีวัตถุประสงค์เพื่อกดดันรัฐบาลก็ตาม และ บางครั้งการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีไม่มากและไม่สามารถผลักดันการตัดสินใจของรัฐบาลได้ตลอดเวลาและทุก ๆ เรื่อง

วิธีดำเนินการวิจัย

1) ด้านเนื้อหา

(1) ศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสารชั้นต้น คำแถลงการณ์คณะสงฆ์ พ.ศ. 2456 – ปัจจุบัน (ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทการเมืองคณะสงฆ์ในระบอบประชาธิปไตย) ที่ทำให้คณะสงฆ์เกิดการเปลี่ยนแปลงจากเป็นสถาบันหนึ่งในอุดมการณ์ที่เสมือนเป็นเสาหลัก (สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์) ที่ในสมัยรัชกาลที่ 6 ใช้เป็นแนวทางในการปลุกใจให้ทุกคนลุกขึ้นมาป้องกันชาติ และพระไตรปิฎกในการทำหน้าที่ของคณะสงฆ์ตามพุทธกาลเพื่อวิเคราะห์ให้เห็นหน้าที่ทางธรรมกับหน้าที่ในทางโลก ว่ามีความสอดคล้องหรือไม่ สอดคล้องเพียงใดที่ยืนอยู่บนพื้นฐานทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ที่คณะสงฆ์เป็นสถาบันหนึ่งทางสังคม อยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญที่มีสิทธิขั้นพื้นฐานที่เท่าเทียมกันกับประชาชนในสังคม

(2) ศึกษาความเป็นมาของความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับอาณาจักรที่เป็นจุดเชื่อมโยงให้เห็นถึงบทบาทคณะสงฆ์ต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลง/กระบวนการพัฒนาการเมืองไทย ที่มีการพัฒนาควบคู่กันมาตั้งแต่ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง จนสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ขอนเน้นไปในทางประวัติศาสตร์ระยะใกล้ กล่าวคือ ประมาณปี พ.ศ. 2446 (ร.ศ.112) อันเป็นปีแห่งการตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองสงฆ์ รัตนโกสินทร์ศก 121 อันเป็นจุดของโครงสร้างการปกครองสงฆ์

(3) ศึกษาบทบาทการเมืองคณะสงฆ์ในระบอบประชาธิปไตยเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างหน้าที่คณะสงฆ์ในแบบดั้งเดิมในอดีตที่สังคมไม่มีความขัดแย้ง สู่สังคมไทยสมัยใหม่ที่มีความขัดแย้งในสังคมประชาธิปไตยที่ถือว่าความขัดแย้งทางความคิดเป็นเรื่องปกติวิสัยจนนำไปสู่การแย่งชิงอำนาจจนสร้างความแตกแยกที่ยิ่งใหญ่ในสังคมไทย จนนำไปสู่กระบวนการรัฐประหาร การปฏิวัติ ดังนั้นบทบาทคณะสงฆ์จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนมากน้อยเพียงใดในกระบวนการที่ภาครัฐต้องการสร้างความสมานฉันท์สู่สังคมไทยให้เป็นแบบดั้งเดิม

(4) ศึกษาความสอดคล้องหน้าที่ของคณะสงฆ์ตามธรรมเนียมว่าสอดคล้องกับบทบาทที่คณะสงฆ์จักกระทำในสังคมไทยสมัยใหม่ที่มีความขัดแย้งทางความคิดที่สูง จนกลายเป็นการใช้สัญลักษณ์ในการแบ่งสังคม

2) ขอบเขตพื้นที่

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาบทบาทการเมืองคณะสงฆ์ในระบอบประชาธิปไตยที่ปรากฏในแถลงการณ์ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2456 – ปัจจุบัน ที่ต้องการอธิบายบทบาทคณะสงฆ์ในอดีตและสะท้อนให้เห็นบทบาทคณะสงฆ์ในปัจจุบันที่ต้องการสื่อสารของพระที่แสดงออกในทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเป็นพระนักวิชาการที่มีชื่อเสียงจนเป็นที่ยอมรับของสังคม และเป็นพระที่มีความเป็นกลางทางการเมืองที่สื่อสารผ่านสังคมออนไลน์ หนังสือ บทความวิชาการ การสัมภาษณ์ผ่านคอลัมน์หนังสือพิมพ์ วารสาร รวมทั้งแนวคิดบทบาทคณะสงฆ์ที่มีส่วนแนะนำสั่งสอนประชาชนผู้ที่มีส่วนในทางการเมือง

3) วิธีดำเนินงาน

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่อาศัยเครื่องมือสำคัญ คือ การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น หนังสือแถลงการณ์ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2456 – ปัจจุบัน และเอกสารชั้นรองงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับบทบาทการเมืองคณะสงฆ์ในระบอบประชาธิปไตย บทความวิชาการ บทความในหนังสือพิมพ์ วารสาร และสื่อออนไลน์ที่เป็นสาธารณะ แถลงการณ์คณะสงฆ์ โดยใช้กระบวนการเก็บข้อมูลที่สำคัญคือ

1) ขั้นตอนการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์

การได้มาซึ่งข้อมูลผู้วิจัยจะแบ่งการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ออกเป็น 4 ขั้นตอนด้วยกันดังนี้

1) ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น คือคำแถลงการณ์คณะสงฆ์ พ.ศ. 2456 – ปัจจุบัน และเอกสารชั้นรองงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับบทบาทคณะสงฆ์ ในกระบวนการพัฒนาการเมือง และสัมภาษณ์มุมมอง/แนวคิดนักวิชาการและคณะสงฆ์ที่มีบทบาทในการเมืองปัจจุบัน

2) ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลเอกสารชั้นต้น ผู้วิจัยจัดทำตารางแบ่งวิเคราะห์เนื้อหาคำแถลงการณ์คณะสงฆ์ พ.ศ. 2456 – ปัจจุบัน ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาทางการเมืองของคณะสงฆ์ ศึกษารวบรวมจากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถกำหนดเป็นแนวทางคำถาม ที่ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของงานวิจัย โดยแนวทางคำถามจะถูกตรวจสอบโดยที่ปรึกษา ผู้ชำนาญการการเฉพาะด้านกระบวนการพัฒนาการเมือง

3) ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ สังเคราะห์เอกสาร กระบวนการพัฒนาการเมืองของคณะสงฆ์ในระบอบประชาธิปไตย บทบาทคณะสงฆ์ในกระบวนการพัฒนาการเมืองโดยการตีความเนื้อหาคำแถลงการณ์คณะสงฆ์ พ.ศ. 2456 – ปัจจุบัน “สังเคราะห์และนำเสนอข้อสรุป “คณะสงฆ์กับกระบวนการพัฒนาการเมือง” เพื่อนำเสนอเป็นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลขั้นต้นจากคำแถลงการณ์คณะสงฆ์ พ.ศ. 2456 – ปัจจุบันโดยทำการสังเคราะห์แยกคำแถลงการณ์ของคณะสงฆ์ มีการจัดแบ่งหมวดหมู่ (รายละเอียดปรากฏในบทที่ 4) และ

2) ข้อมูลชั้นรองจากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ บทความ วารสาร และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและในต่างประเทศ โดยจะใช้เอกสารและงานวิจัยที่จัดพิมพ์ ไม่ต่ำกว่าปี 2520 เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ค่อนข้างใหม่

5) การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากภาคสนามและนำมาวิเคราะห์ โดยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามช่วงเวลาพัฒนาการของพระสงฆ์ในกระบวนการพัฒนาการเมือง ตั้งแต่ช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลง ช่วงของ การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (2475) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ รวมทั้งศึกษาแนวความคิดทางการเมืองที่แสดงไว้ในสื่อออนไลน์ หนังสือ บทความวิชาการของคณะสงฆ์ที่มีอิทธิพลทางความคิดในสังคมไทยในปัจจุบัน ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษาโดยใช้การอธิบาย ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นของช่วงเวลา และแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ และใช้วิธีการ สร้างรูปแบบข้อสรุปจากข้อมูลที่เป็นรูปธรรมหรือจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงตามคำแถลงการณ์คณะสงฆ์ พ.ศ. 2456 – ปัจจุบัน บนฐานของการใช้แนวคิดต่างๆ ประกอบในการวิเคราะห์และนำผลการศึกษาจากเก็บรวบรวมข้อมูลมาหาข้อสรุป จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลในเบื้องต้น โดยใช้เทคนิคเครื่องมือแบบโยงสามเส้า (Triangulation) และสังเคราะห์รูปแบบกระบวนการการแสดงบทบาทของคณะสงฆ์ในกระบวนการพัฒนาการเมือง แล้วจึงสังเคราะห์ให้เป็นแนวทางของรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยอาศัย “คณะสงฆ์” เป็นจุดเชื่อมโยง จนได้ข้อสรุปเป็นรูปแบบที่เป็นองค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และนำเสนอต่อคณะกรรมการที่ปรึกษาเพื่อรับทราบข้อเสนอแนะและแนวทางในการปรับปรุงรูปแบบให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และนำเสนอเป็นรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อไป

ผลการวิจัย

1) พัฒนาการที่เป็นจุดเชื่อมโยงของรัฐกับพุทธศาสนาต่อกระบวนการพัฒนาการเมืองไทยที่ปรากฏในเนื้อหาแถลงการณ์คณะสงฆ์ พ.ศ. 2456 –ปัจจุบัน

ในการศึกษาพัฒนาการที่เป็นจุดเชื่อมโยงของรัฐกับพุทธศาสนาต่อกระบวนการพัฒนาการเมืองไทยที่ปรากฏในหนังสือแถลงการณ์คณะสงฆ์ โดยใช้ตัวแบบในการ “รัฐ” ที่หมายถึงชนชั้นทางการปกครอง และ “คณะสงฆ์” หมายถึง ผู้ทรงศีล ผู้มีปัญญา ที่รัฐและคณะสงฆ์ มีกระบวนการความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรต่อกัน การเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ในยุคที่ 1 การกำเนิดรัฐ จนถึง กรุงธนบุรี เป็นการอธิบายความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ตามนักปรัชญาทางการเมืองที่เกิดการรวมตัวจนเกิดเป็นสังคมต้องการหาผู้นำมารับผิดชอบในการปกป้องดูแล โดยการทำสัญญาประชาคมระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง ทฤษฎีสัญญาประชาคม เนื่องจากมนุษย์กลัวความโดดเดี่ยว อันถือว่าเป็นสภาพธรรมชาติที่เต็มไปด้วยความทุกข์ ความวุ่นวาย ชีวิตที่อยู่อย่างโดดเดี่ยวและยากไร้ ฮอปส์ พยายามที่จะให้บุคคลอยู่ร่วมกันจึงตั้งข้อสังเกตที่ทุกคนยอมรับ และหาข้อสรุปความต้องการซึ่งเป็นที่มาในการรวมตัวของรัฐในเวลาต่อมา (เอกวิทย์ ผนังธร, 2552) ดังนั้นรัฐไทยก็เช่นกันเกิดจากการรวมตัวนำมาสู่รูปแบบการปกครอง ที่อยู่ภายใต้อำนาจของพระมหากษัตริย์ที่มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแต่ผู้เดียว อันเป็นการยึดโยงอำนาจ ของพระมหากษัตริย์ผู้ปกครอง “รัฐกับศาสนจักร”

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ที่มีการพัฒนาความสัมพันธ์เชิงฉันมิตร ที่ถ้อยที่ถ้อยอาศัย โดยรัฐทำหน้าที่ในการอุปถัมภ์คณะสงฆ์อาจจะเป็นรูปแบบของการให้งบประมาณสนับสนุนในการ

สร้างวัด บูรณาการวัด งบประมาณสนับสนุน ที่เกิดจากแนวความคิดแห่งการปกครองในรูปแบบการรวมกันในสังคม และรัฐเองจำเป็นต้องใช้คณะสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับรัฐอาจจะเป็น ไปในรูปของการให้คำปรึกษา กิจกรรมบริหารบ้านเมือง หรือในรูปแห่งการต้องการที่ให้คณะสงฆ์เป็นสื่อจากรัฐนำไปสู่สังคม ประชาชน ได้รับความรับทราบแนวทางแห่งรัฐ โดยรัฐไม่ต้องการให้ประชาชนลุกขึ้นมาแสดงอารยขัดขืน สอดคล้องกับแนวคิดของ จิรโชค วีระสัย กล่าวว่า รัฐศาสตร์หมายถึงความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจ (power relations) ด้วยในทุกระดับ และการเมืองมีหลายระดับที่เกี่ยวข้องถึงกันในเรื่องอำนาจซึ่ง ความสัมพันธ์มีหลายระดับ ได้แก่ ระดับจุลภาค คือระดับบุคคลเพียงไม่กี่คน จนถึงระดับมัชฌิมภาคคือ ระดับกลุ่มคน และระดับมหภาคหรือระดับใหญ่ ได้แก่ระดับสังคมทั้งหมดมีสภาพ “การเมือง” เข้าแทรกได้ทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามพัฒนาการความสัมพันธ์แห่งอำนาจระหว่างรัฐมาสู่ยุคแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่บ้านเมืองเปลี่ยนผ่านจากกรุงธนบุรี มาสู่ยุคต้นแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ รัชการที่ 1-4 ซึ่งเป็นยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงที่คณะสงฆ์ถูกปล่อยประละเลย ปรากฏการณ์ที่เป็นจุดเชื่อมโยงของรัฐกับพุทธศาสนาที่เป็นปฐมเหตุการณ์เมืองที่หมายถึง การที่ภาครัฐต้องการกระชับอำนาจของคณะสงฆ์ที่เคยเสรีภาพและความหลากหลายแห่งสิทธิที่มีอยู่ตั้งเช่นอดีต ให้อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐโดยสิ้นเชิง” ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่ต้องการปรับเปลี่ยนประเทศในแนวตะวันตกตามอารยธรรมของการล่าอาณานิคมของประเทศตะวันตก โดย “วชิรญาณภิกขุ” (ซึ่งต่อมาลาสิกขาบทเป็นรัชกาลที่ 4) ต้องการปรับปรุงการปฏิบัติตนที่หย่อนยานของคณะสงฆ์ที่เป็นที่กล่าวขานในสังคมโดยการแสดงให้เห็นบทบาทรัฐในการควบคุมศาสนาที่เสมือนเป็นการเชื่อมโยงที่รัฐมีความสัมพันธ์กับศาสนาในทางการเมือง “ที่การเมืองในที่นี้หมายถึงอำนาจ” โดยการอ้างถึงการรักษา “**ความบริสุทธิ์ของธรรมวินัย**” ในพระไตรปิฎกเพื่อจัดระเบียบคณะสงฆ์ใหม่โดยการตั้งคณะสงฆ์นิกาเยธรรมยุต (กลุ่มสงฆ์เดิมเรียกว่า มหานิกาย) หมายถึง นิกายที่ประกอบไปด้วยธรรม เป็นนิกายที่ถือวัตรปฏิบัติบริสุทธิ์ถูกต้องตามธรรมวินัยในพระไตรปิฎกมากกว่าสงฆ์กลุ่มที่ถูกมองว่าหย่อนยาน สอดคล้องกับการศึกษาของสมบูรณ สุขสำราญ (2527, หน้า 1-2)

ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและพระพุทธานุชาจึงเป็นการพึ่งพิงอาศัยกันและกัน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนเป็นหลักสำคัญ โดยนัยนี้การดำรงอยู่ของรัฐและคณะสงฆ์จึงมิใช่การดำรงอยู่เพื่อตัวรัฐเองหรือตัวพระพุทธานุชาเอง แต่เป็นการดำรงอยู่เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนที่ผู้วิจัยสรุปเพื่อเป็นข้อค้นพบพัฒนาทางการเมืองของคณะสงฆ์ที่ผ่านมาเป็นการมีส่วนร่วมแบบมีนัยยะที่อาศัยความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน เพราะโดยหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามิได้มุ่งหวังที่จะให้คณะสงฆ์เข้าไปสร้างหรือค้ำจุนสถาบันทางการเมืองใด ๆ ขึ้นมา แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาทางสังคมที่ต่อเนื่องจากระบบการเมืองการปกครองโดยผ่านการให้คำแนะนำหลักการทั่ว ๆ ไปบางอย่างที่จะช่วยให้สังคมนำมาใช้เพื่อมนุษยธรรมอันยิ่งใหญ่ เพื่อปรับปรุงสวัสดิภาพของสมาชิกของสังคม และเพื่อแบ่งปันทรัพยากรให้เป็นไปอย่างยุติธรรมมีข้อจำกัดในระบบการเมืองที่จะเสริมสร้างความสุขและความปลอดภัยให้แก่ประชาชน เพราะไม่มีระบบการเมืองใดที่แม้จะมีอุดมการณ์สูงส่งขนาดไหนจะสามารถสร้างสันติสุขขึ้นมาได้ตราบเท่าที่ประชาชนในระบบการเมืองนั้นถูกรอบงำด้วยความโลภ ความโกรธและความหลง และระบบการเมืองที่ดีและมีความยุติธรรมจะให้หลักประกันสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานและมีระบบถ่วงดุลในการใช้อำนาจซึ่งเป็นเงื่อนไขที่จะสร้างความสุขในสังคมไว้ได้แล้วก็ตาม ดังนั้นบทบาทคณะสงฆ์ที่ปรากฏในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและพุทธศาสนาจึงปรากฏออกมาในรูปของหลักธรรมคำสอนที่ต้องการให้ประชาชนได้ใช้ธรรมะเพื่อพัฒนาลักษณะนิสัยของตนทั้งกาย และทางวาจา และทำการฝึกจิตเพื่อขยายศักยภาพทางจิตเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดคือธรรมในที่นี้หมายถึงคนดี มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองและร่วมรับผิดชอบต่อสังคมที่ตนเองมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคมอย่างสร้างสรรค์นั่นเอง

2) บทบาทคณะสงฆ์ที่ปรากฏในหนังสือแถลงการณ์คณะสงฆ์พ.ศ. 2456 – ปัจจุบัน

1. บทบาทบริหารกิจการพระพุทธศาสนา

ผลการศึกษา สรุปได้ว่า คณะสงฆ์นอกจากเป็นรัตนตรัยแล้วยังมีความสำคัญในฐานะเป็นชุมชนที่มีอุดมคติที่พึ่งพิงน้อย มีชีวิตที่เรียบง่าย พึ่งปัจจัยสี่เท่าที่จำเป็น มุ่งหวังเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อต้องการผดุงสังคมให้มีศีลธรรม เป็นคนดีที่ในระบอบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของไทยที่ในสังคมมีความขัดแย้ง แย่งชิงอำนาจ จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จำนวนหลายครั้งและส่งผลกระทบต่อระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ดังนั้นบทบาทคณะสงฆ์ในกระบวนการพัฒนาการเมืองไทยจึงเป็นสิ่งที่เอื้ออาทรระหว่างกันที่ไม่สามารถจะแยกจากกันได้สืบเนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมเป็นสังคมวิถีพุทธที่พื้นฐานของประชาชนเป็นคนดีตั้งนั้นส่วนที่สามารถยืนหยัดและกล่อมเกล่าประชาชนให้เป็นคนดีได้นั้นคือ **“พระพุทธศาสนา”** และบทบาทที่สำคัญในการนำหลักพุทธศาสนามากล่อมเกล่านั้นก็คือ **“คณะสงฆ์”** และอดีตที่ผ่านมาคณะสงฆ์มีบทบาทเพื่อเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจและเป็นทีปรึกษาทางด้านจิตใจ มุ่งสั่งสอนให้คนรู้จักละวาง ละทิ้งในสิ่งที่ไม่ใช่ของตน เพื่อไม่ให้เกิดทุกข์ และปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่ในสังคมปัจจุบันบทบาทคณะสงฆ์จะต้องปรับเปลี่ยนไปจากเดิมเพื่อเป็นการปรับตัวของคณะสงฆ์ในสังคมประชาธิปไตยที่คณะสงฆ์ก็คือชุมชนหนึ่งในสังคมอยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ ที่ต้องการให้คณะสงฆ์มาทำหน้าที่กล่อมเกล่าประชาชนในสังคมไทยที่ไม่เข้าใจวัฒนธรรมพื้นฐานของไทยหรือลืมนึกแห่งของความเป็นไทยท่ามกลางการพัฒนาที่เป็นพหุวัฒนธรรมที่คณะสงฆ์จะต้องปรับการเทศนาสั่งสอนธรรมในรูปแบบ **“ประชาธิปไตยธรรม”** คือการนำการเมืองในระบอบประชาธิปไตยมาบูรณาการกับหลักพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกันจนกลายเป็นวิธีการเทศนา อบรมสั่งสอน ที่ทำให้คนในสังคมสมัยใหม่ที่ไม่ค่อยเข้าใจในหลักธรรมมีความเข้าใจ และสนใจหลักธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับระบบการเมืองที่เป็นเรื่องของผลประโยชน์และอำนาจ ทำให้เกิดลุ่มหลง เกิดกิเลส ตัณหา จนกลายเป็นปัญหาที่ไม่สามารถจัดการได้นอกจากแก้ที่ตัวบุคคลให้มีจิตสำนึกเท่านั้น เพราะปัญหาทางการเมืองที่เป็นปัญหาใหญ่ในสังคมไทยตั้งแต่อดีตต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันเกิดจากตัวบุคคลที่มีกิเลส ตัณหา ที่มีได้มีการขัดเกลากล่อมเกล่าให้รู้สำนึกในด้านคุณธรรม จริยธรรม ดังนั้นด้วยด้วยสายใยแห่งความสัมพันธ์ที่ผ่านมาระหว่างอำนาจรัฐผ่านระบบการเมืองการปกครองและพระพุทธศาสนา ผ่าน คณะสงฆ์ จึงขอสรุปบทบาทคณะสงฆ์ในกระบวนการเปลี่ยนผ่านในการพัฒนาทางการเมือง

2) บทบาทคณะสงฆ์ทางการเมือง (อำนาจแฝง)

ในการอธิบายบทบาททางการเมืองผ่านแนวคิดของชโยนนันต์ สมุทรวาณิช ที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่แสดงให้เห็นถึงสายสัมพันธ์ที่แนบแน่นมาทุกยุคทุกสมัย แต่อาจจะปรากฏรูปแบบแห่งการแสดงบทบาทที่แตกต่างกัน อาจจะด้วยเหตุผลทางการเมืองที่รัฐเองจำเป็นต้องต้องการให้คณะสงฆ์ ซึ่งเป็นชนกลุ่มหนึ่งในสังคม มาเป็นฐานแห่งการสร้างความปลอดภัย หรือคณะสงฆ์เป็นผู้ส่งข่าวที่รัฐต้องการที่จะสื่อสารข่าวสารในรูปแบบต่าง ๆ ลงไปสู่สังคมผู้ถูกปกครอง และรัฐเองไม่ต้องการที่จะไปใช้อำนาจในการสื่อสาร เพราะคณะสงฆ์ในสังคมไทยเป็นสังคมแนวพุทธที่มีการเชื่อถือศรัทธา ดังนั้นการสร้างความปลอดภัยจากประชาชนของคณะสงฆ์จึงเป็นเรื่องของรัฐในบางยุคจำเป็นอย่างยิ่งที่จะให้คณะสงฆ์เข้ามาให้คำปรึกษา การแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้ง เพราะรัฐเชื่อเสมอว่าสังคมไทยเป็นสังคมแนวพุทธ การเชื่อถือศรัทธา ความไว้วางใจจากประชาชนจึงเป็นเรื่องที่สังคมไทยมีมาช้านาน

3) ความสอดคล้องระหว่างบทบาทคณะสงฆ์ตามธรรมวินัยและบทบาทกระบวนการในพัฒนาการเมืองไทยในปัจจุบัน

ในการสังเคราะห์การแสดงบทบาทของคณะสงฆ์ในการพัฒนาการเมืองในการวิจัยในครั้งนี้เป็นการสังเคราะห์คณะสงฆ์ถึงเข้ามามีบทบาททางการเมืองจุดหมายประการหนึ่งของศาสนาทุกศาสนาก็คือการเผยแผ่คำสอนหรือหลักธรรมในศาสนาศาสนาจึงมีการพยายามที่จะเข้าไปเชื่อมสัมพันธ์กับชนชั้นปกครองหรือบรรดาผู้มีอำนาจอยู่เสมอเป็นทางหนึ่งก็เพื่อให้ง่ายต่อการเผยแผ่หลักคำสอนในศาสนาของตน พุทธศาสนาในประเทศไทยการเมืองกับการคณะสงฆ์ไทยนั้น ต่างก็สัมพันธ์เกี่ยวข้อกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย และสถาบันพระมหากษัตริย์นั้นก็ทรงให้การสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์มาโดยตลอดซึ่งเป็นการพึ่งพิงกันระหว่างศาสนากับการเมือง โดยจะเริ่มศึกษาประวัติความเป็นมาของการมีบทบาทที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับเมืองก่อนและเรียงตามลำดับเหตุการณ์สำคัญต่างๆจากงานวิจัยเรื่องบทบาททางการเมืองของคณะสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาลโดย (พระมหาวิญญู ผลเจริญ, 2543) พบว่าบทบาททางการเมืองของคณะสงฆ์นั้น มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล อยุธยา รัตนโกสินทร์ รูปแบบวิถีชีวิตของคณะสงฆ์จากเดิมที่ใกล้ชิดกับชาวบ้านมาเป็นใกล้ชิดกับการเมืองมากขึ้นจนไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการเมืองเป็นเรื่องของพระเหมือนกันและในปัจจุบันยังเห็นได้ชัดเจนจากนักวิชาการ (Mueller. 1973) มองว่าการเมืองเข้ามาอยู่ในชีวิตประจำวันของประชาชนตลอดเวลาเพราะถ้าเราย้อนไปดูตั้งแต่การเกิดของเรากการดำเนินชีวิตตั้งแต่เล็กจนโต เราต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระการตั้งชื่อ การเรียน พระพุทธศาสนา กิจกรรมพิธีกรรมต่างๆซึ่งล้วนแล้วแต่ขาดคณะสงฆ์ไม่ได้ และรัฐยังเป็นผู้นำเข้ามาสู่ชีวิตประชาชน และคณะสงฆ์ ในรูปแบบของเศรษฐกิจ การศึกษา สวัสดิการสังคม พระคณะสงฆ์ก็เป็นบุคคลธรรมดาทั่วไปเหมือนกันได้รับผลต่างเหมือนกันจากรัฐแต่อยู่ในฐานะที่แตกต่างกัน ดังนั้นในการศึกษาบทบาทคณะสงฆ์ในการพัฒนาทางการเมืองว่าสอดคล้องตามหลักพระธรรมวินัย

สรุปผล

จากผลการวิจัย พบว่า บทบาทพระสงฆ์ที่ปรากฏในแถลงการณ์คณะพระสงฆ์ที่ผู้วิจัยกำหนดห้วงเวลาในการศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2456-ปัจจุบัน จึงสะท้อนให้เห็นโครงสร้างความสัมพันธ์คณะสงฆ์ไทยกับสถาบันในที่นี้หมายถึงรัฐหรือผู้มีอำนาจในการปกครองที่สูงที่สุด ที่มีมาตั้งแต่เข้าสู่ยุคของคำว่ารัฐจนมาถึงปัจจุบัน บทบาทของคณะสงฆ์ไทยมีส่วนร่วมในกระบวนการทั้งทางการเมืองและทางสังคม ที่พัฒนาการบทบาทความสัมพันธ์พระสงฆ์ทางการเมืองมีการเปลี่ยนแปลงตลอดมาเพื่อให้เข้าการเปลี่ยนแปลงของโลก และคณะสงฆ์เองได้ชื่อว่าเป็นสถาบันที่มีความรู้ ทั้งทางโลกและทางธรรม ดังนั้นความเชื่อถือศรัทธาของคณะสงฆ์ต่อสังคมไทยที่ปรากฏในเหตุการณ์ทางการเมืองตลอดมา จนไม่สามารถที่จะแยกได้ว่าพระสงฆ์ไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการเมืองไทยได้อย่างไร

อภิปรายผล

จากผลการศึกษา พบว่า บทบาทคณะสงฆ์ไทยที่ปรากฏการณ์ในแถลงการณ์คณะสงฆ์ที่ผู้วิจัยทำการศึกษาในครั้งนี้ จึงเป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจแฝงที่คณะสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทางการเมืองไทย สอดคล้องกับการศึกษาของชาติรี อุตสาหกรรมย์ (2560) ได้ศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีการเชื่อมโยงกันระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย ผลการวิจัยมีดังนี้ (1) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจพบว่า รัฐใช้อำนาจปกครองบ้านเมืองผ่านทางกฎหมาย และพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อรัฐทั้งในระดับสถาบันและบุคคลหลักธรรมที่รัฐควรนำมาปฏิบัติ คือ หลักธรรมมาธิปไตยซึ่งเป็นหลักการสำคัญแนวพุทธซึ่งเป็นหลักธรรมของผู้ปกครองที่ดีมีสัมมาทิฐิคือ ผู้ที่มีศีลเป็นข้อประพฤติพื้นฐานนั่นเอง (2) พัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทยพบว่า ในสมัยรัตนโกสินทร์ สมัยรัตนโกสินทร์ปรากฏให้เห็น 3 ด้านคือ ในด้านกฎหมาย ด้านการเมืองการปกครอง และด้านเผยแผ่

พระพุทธศาสนา (3) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย สมัยรัตนโกสินทร์ พบว่า รัชกาลที่ 1 ตรากฎหมายคณะสงฆ์ พ.ศ.2325-2345 เป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 4 มีการตรากฎหมาย เรียกว่า ประชุมประกาศ รัชกาลที่ 5 มีการตรากฎหมายลักษณะ การปกครองสงฆ์ ร.ศ.121 ปรับโครงสร้าง คณะสงฆ์เป็น 2 นิกายคือ ธรรมยุตินิกายและมหานิกาย กำหนดให้มหาเถรสมาคมเป็นที่ปรึกษา ในรัชกาลที่ 8 มีการตราพระราชบัญญัติสงฆ์ พ.ศ.2484 เปลี่ยนการปกครองแบบสมบูรณาสิทธิราชย์ มาเป็นระบบ ประชาธิปไตย มีพระมหากษัตริย์ใช้อำนาจผ่านอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการ รัชกาลที่ 9 ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ปีพ.ศ.2535 แก้ไขพระราชบัญญัติสงฆ์ ครั้งที่ 1 และในรัชกาลที่ 10 แก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2560 ได้กำหนดบทบาทบัญญัติพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช ตามโบราณราชประเพณี และการศึกษาของพระมหาเถรสมาคม (2558). ได้ศึกษา บทบาทคณะสงฆ์กับการพัฒนาพลเมืองของรัฐตามระบอบประชาธิปไตย. กล่าวได้ว่า ตลอดระยะเวลา 2,600 กว่าปีที่คณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้เข้าไปสัมพันธ์กับการเมืองการปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช หรือระบอบราชาธิปไตย จึงเป็นที่มาของการออกแบบหลักกรรม การวางท่าที และพิธีกรรมที่สอดคล้องกับบริบท ของการปกครองในระบอบราชาธิปไตย ดังจะเห็นได้จากการจัดวางธรรมะเพื่อเป็นหลักปฏิบัติสำหรับ พระราชา ความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์กับกษัตริย์ตามระบอบราชาธิปไตยนั้นมีความผสมกลมกลืนทั้งใน หลักการดำเนินชีวิต การจัดวางสถานะ และการจัดวางพิธีกรรม แนวทางในลักษณะนี้ถือว่าการเข้าไปช่วย ส่งเสริมบทบาทระหว่างกันและกันมากยิ่งขึ้น ซึ่งสังคมไทยนั้น ระบอบราชาธิปไตยนั้นเป็นตัวแปรสำคัญต่อ ความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์กับพระมหากษัตริย์ไทยมีความสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น เมื่อ รัชกาลที่ 5 พยายามที่จะขับเคลื่อนแนวคิดเรื่อง “ชาตินิยม” เพื่อต่อสู้กับลัทธิคอมมิวนิสต์ และการล่าอาณานิคมจากประเทศมหาอำนาจพระองค์โปรดให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และกรม พระยาดำรงราชานุภาพรวมศูนย์การบริหารคณะสงฆ์โดยออกพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ขึ้นมา เพื่อให้การจัดการศึกษา การบริหาร การปกครอง ในหัวเมืองเป็นไปอย่างมีเอกภาพมากยิ่งขึ้น

อาจจะด้วยหลาย ๆ เหตุการณ์ที่เกิดวิกฤติทางการเมืองหรือในทางเศรษฐกิจมักจะจบลงด้วยความสันติ สืบเนื่องมาจากบทบาทของคณะสงฆ์ได้เข้าไปร่วมในการสร้างสันติ การอภัยซึ่งกันและกัน และสุดท้ายบทบาท ของคณะสงฆ์ไทยจึงเป็นเรื่องของการสร้างความเชื่อ ความศรัทธา ที่ทำให้ประเทศไทยยังคงอยู่ได้ เพราะสถาน หลักรักษาอย่างหนึ่งคือสถาบันพระสงฆ์

ข้อเสนอแนะ

1. ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาบทบาทคณะสงฆ์ในการพัฒนาการเมืองไทยที่ปรากฏในคำ แถลงการณ์ เพื่อให้เห็นข้อสรุปบทบาทคณะสงฆ์ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัย ดังนั้นเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในการแสดงบทบาทคณะสงฆ์จำเป็นอย่างยิ่งน่าจะมีการศึกษาในแนว “การเมือง ภาคพลเมืองของคณะสงฆ์” บนวิถีการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

2. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่อาศัยการวิเคราะห์ตีความจากเอกสารชั้นต้น ไม่ว่าจะ เป็น แถลงการณ์ของคณะสงฆ์ พระไตรปิฎก จึงเสมือนเป็นการศึกษาจากประวัติศาสตร์เป็นการแสดงบทบาทที่เกิด ในอดีต ถ้าจะให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมปัจจุบันในการแสดงบทบาทของคณะสงฆ์ น่าจะ เป็นการศึกษาศึกษาเป็น กรณีศึกษาของพระที่มีการแสดงบทบาททางการเมืองแล้วนำมาตีความเปรียบเทียบ เพื่อที่จะนำผลการศึกษาไปปรับใช้ในการจัดทำ พระราชบัญญัติสงฆ์ที่ใช้ในการควบคุมการทำหน้าที่ของสงฆ์ เพื่อลดความขัดแย้งทางสังคมในเรื่อง “การแสดงบทบาทคณะสงฆ์ในทางการเมืองในสังคมปัจจุบัน” เพื่อให้ เกิดองค์ความรู้ในการวิจัยมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- จิระโชค วีระสัย. (2543). *สังคมวิทยาการเมือง*. พิมพ์ครั้งที่ 9 กรุงเทพฯ: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชาติรี อุตสาหกรรมย์ (2560). *พัฒนาการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ไทย*. พุทธศาสตร์ศึกษา บัณฑิต(พระพุทธศาสนา), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2539). *ไตรลักษณ์รัฐกับการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.
- ติน ปรัชญพฤทธิ. (2538). *ทฤษฎีองค์การ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ปฐมรัตน์ สุขขียามานนท์. (2561). กองทัพพระสงฆ์เกาหลีกับปัญหาพุทธจริยศาสตร์. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 2(2), 75-91.
- พิพัฒน์ พสุธารชาติ. (2545). *รัฐกับศาสนา: บทความว่าด้วยอาณาจักร ศาสนจักร และเสรีภาพ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต). (2557). *ธรรมราชา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2557). แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 1(21), 29-54.
- พระมหาวิญญู ผลเจริญ. (2543). บทบาททางการเมืองของพระสงฆ์. *พุทธศาสตร์ศึกษา*, 7(3), 19.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). *รายงานสำรวจสภาวะทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจิต (ความสุข) คนไทย พ.ศ. 2554*. ค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2561 จาก <http://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib13/ด้านสังคม/สาขาศาสนา/ภาวะทางสังคมและวัฒนธรรม/2554/7.%20สรุปผลที่สำคัญ.pdf>
- สุจิต บุญบงการ. (2542). *การพัฒนาทางการเมืองของไทย: ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์.
- สมบุญ สุขสำราญ. (2527). *พุทธศาสนาพระสงฆ์กับวิถีชีวิตสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด.
- หนังสือแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่มที่ 2 (2457). *โดยรัฐอาศัยคณะสงฆ์ช่วยกล่อมเกลาจิตใจประชาชนและชี้้นำให้เกิดการยอมรับและจงรักภักดีต่อผู้นำรัฐ* พระนคร: โรงพิมพ์ศรหงส์.
- หนังสือแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่มที่ 20 (2475). *คณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนา*. พระนคร: โรงพิมพ์ศรหงส์.
- หนังสือแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่มที่ 21 (2476). *การแบ่งอำนาจออกเป็นสังฆสภาสังฆมนตรี*. พระนคร: โรงพิมพ์ศรหงส์.
- หนังสือแถลงการณ์คณะสงฆ์ พ.ศ. 2477 พระนคร: โรงพิมพ์ศรหงส์.
- เอกวิทย์ มณีธร. (2552). *ระบบราชการ รัฐวิสาหกิจ และองค์การมหาชนของไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เอ็ม.ที.เพรส.
- Huntington, S. P. & Nelson, J. M. (1976). *No Easy Choice: Political Participation in Developing Countries*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Mueller. J. E. (1973). *The politics of communication: A study in the political sociology of language, socialization and legitimation*. London: Oxford University Press.
- Schecter, J. (1967). *The New Face of Buddha: Buddhism and Political Power in Southeast Asia*. New York: Coward-McCann, Inc.
- Verba, S. & Nie, N. H. (1972). *Participation in America*. New York: Harper and Row.